

9. Community Corrections. Electronic Supervision Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mcscs.jus.gov.on.ca/english/corr_serv/comm_corr/elect_mon/elect_mon.html
10. Electronic Monitoring. Minimum Requirements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.correct.state.ak.us/corrections/institutions/anch/anchEM.jsf
11. The Tagging Game. How convicted criminals wearing electronic tags are now four times more likely to commit crime compared with when the Home Detention Curfew scheme was originally trialled. Report by G. Shapps MP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.shapps.com/reports/The-Tagging-Game.pdf
12. The Electronic Monitoring of Adult Offenders. National Audit Office Value for Money Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nao.org.uk/publications/0506/the_electronic_monitoring_of_a.aspx
13. Nichols M. The Costs and Benefits of the Electronic Tagging of Criminals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.citizeneconomists.com/blogs/2008/08/08/the-costs-and-benefits-of-the-electronic-tagging-of-criminals
14. Freed criminals are cutting off electronic tags [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dailymail.co.uk/news/article-387945/Freed-criminals-cutting-electronic-tags.html

УДК 340.115:124.5

Фальковський А. О., НУ «ОЮА»

КАТЕГОРІЇ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНОМУ ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті автор розглядає специфіку категорій аксіологічного підходу в сучасному правовому дискурсі. Такими категоріями, що є базовими для аксіологічного підходу в юриспруденції та формують його категоріальний апарат є: цінність, оцінка, ціннісні орієнтації, правові цінності, цінності права. Автор приходиться до висновку про доцільність більш широкого використання цих категорій у сучасній юридичній науці та практики.

В статті автор розглядає специфіку категорій аксіологічного підходу в сучасному правовому дискурсі. Такими категоріями, що є базовими для аксіологічного підходу в юриспруденції та формують його категоріальний апарат є: цінність, оцінка, ціннісні орієнтації, правові цінності, цінності права. Автор приходиться до висновку про доцільність більш широкого використання цих категорій у сучасній юридичній науці та практики.

In the article the author tries to show of the specificity of Axiological Approach's categories in a modern legal Discourse. The base categories at the Axiological Approach are: value, estimation, valuable orientations and values of Law. The author comes to conclusion about expediency of the using of these categories in modern jurisprudence and legal practice.

Актуальність дослідження категорій аксіологічного підходу ґрунтується на необхідності розуміння специфіки сучасного правового дискурсу. На основі базових категорій аксіологічного підходу відбувається осягнення права крізь призму світоглядної ідеї про ціннісну основу права та можливість права закріплювати певні цінності, формуються фундаментальні методологічні узагальнення стосовно сутності правової реальності в цінностей.

Метою дослідження є визначення специфіки категорій аксіологічного підходу в сучасному правовому дискурсі.

Окремі аспекти проблематики статті розглядалися у працях сучасних українських і закордонних дослідників. Водночас, у наш час існує нагальна потреба у вдосконаленні розуміння категоріального апарату аксіологічного підходу правовому дискурсі в світлі трансформацій у правовій реальності та світоглядній реальності.

Розкриваючи зміст поняття Л. М. Сумарокова зазначає, що «це зафіксований в певній мові сталий засіб зв'язку між предметним і смисловим значенням знаку; в якості смислового значення знаку при цьому виступають не будь-які ознаки, а лише загальні та суттєві ознаки певного класу предметів» [1, с. 44]. Також Л. М. Сумарокова слушно зазначає: «Найбільш важливі та фундаментальні поняття називають категоріями. Категорії формують своєрідний смисловий каркас будь-якої науки, будь-якої спеціальної області знання та практичної діяльності» [1, с. 45]. З цією думкою погоджується О. А. Вусатюк, котрий вважає категоріями «найбільш загальні форми понять і висловлювань, котрі відображають суттєві зв'язки та відношення пізнання та визнають характер теоретичного мислення епох...» [2, с. 392]. Ми вважаємо, що одним з фундаментальних завдань сучасного філософсько-правового дискурсу є розробка категорій для інших сфер правового пізнання.

Відповідно до вимоги концептуальності в пізнанні необхідно застосовувати систему категорій, що є певними координатами теоретичного мислення в певній сфері. Їх розділяють на певні різновиди. По-перше, найбільш загальні поняття чи філософські категорії, котрі, в свою чергу розділяються на 1) онтологічні, що характеризують основні види та області (плани) буття, виділяють їх фундаментальні об'єкти (наприклад речі, властивості та відношення), засоби їхнього існування та детермінації (випадковість, необхідність, можливість, причинність,

субстанційність та ін.); 2) епістемологічні – характеризують мету та процес наукового пізнання, його форми та методи (думка, знання, омана, вірогідність, факт, гіпотеза, теорія, підтвердження, заперечення, доказ; 3) аксіологічні – характеризують ціннісне відношення людини до себе, до інших людей, до навколишнього світу. Також існують загальні поняття, що притаманні визначеній галузі пізнання, мережа яких виділяє певний аспект реальності, що є предметом тієї чи іншої науки [3, с. 15].

Філософія права (як філософія взагалі) є сферою категоріального мислення, а юридична наука (як і будь-яка наука) – областю понятійного мислення. При цьому, понятійний та категоріальний стилі мислення завжди взаємодіють. Понятійне мислення є об'єктивним, воно формує поняття шляхом визначення на сукупність певних властивостей предмету. Будь-яке поняття про предмет охоплює лише частину його властивостей, скільки б не вводилось в зміст поняття. Понятійне мислення орієнтовано на визначення предметів думки як на вихідний пункт і кінцеву мету пізнання [4, с. 342].

Категорії є синтетичними апріорі, їх вважають базовими по відношенню до будь-яких актів мислення, вони є принципами їхнього формування. Категорії не можуть бути осміслені без використання діалектичного методу та діалектичної логіки, адже зв'язок між категоріями є суперечливим на відміну від зв'язку між поняттями. Виявлення динаміки цієї системи зв'язків і є сутністю та метою розгортання змісту категоріального мислення. Категоріальний строй думки не пов'язаний жорстко з певною думкою про предмет. Смісл категорій виявляється та розгортається в самому акті філософствування, а поза ним тільки частково втілюється в словесних конструкціях, які не абсолютно адекватними визначального змісту. Категорії є внутрішньою структурою будь-якого знання та свідчать про факти спрямованості думки на саму себе. Сутність категоріального мислення може бути осміслено тільки як засіб філософської рефлексії [4, с. 343].

В аксіологічному підході існують категорії, котрі можна визначити як фундаментальні (основні), а ті, що залежать від різновиду ціннісного підходу (допоміжні). Всі вони, формуючи певну систему, складають категоріальний апарат аксіологічного підходу в методології права.

Категорії методології права визначаються їхньою адаптацією до предмету дослідження, а саме – права, а також тим, що вони в процесі юридизації набувають особливого змістовного навантаження. Окрім того, категорії методології права повинні осмислюватись з урахуванням можливості їхнього відображення в позитивному праві.

Категорії, які є базовими для аксіологічного підходу в методології юриспруденції та формують його категоріальний апарат є: **цінність, оцінка, ціннісні орієнтації, правові цінності, цінності права.**

Категорія цінності є центральною для аксіологічного підходу. Вона є як філософсько-правовою категорією, що використовується сучасною юриспруденцією, так і категорією права, яка знаходить своє нормативне закріплення, зокрема, в Основному законі України. Наприклад, у першому розділі, що визначає загальні засади конституційного ладу України, зазначається: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [5, ст. 3]. Це підтверджується в Цивільному Кодексі України, де зазначається: «Відповідно до Конституції України життя людини, її честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю» [6, ст. 201 п. 2].

У статті 54 Конституції України зазначається: «Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами» [5, ст. 54]. Таким чином в Конституції України вживається термін «соціальна цінність» і «культурна цінність» та розкривається верховенство людини як найбільш значущої соціальної цінності. Водночас, слід звернути увагу на те, що Конституція України повинна мати більш значну спрямованість на цінності, особливо цінності духовні, без яких є неможливим розвиток української держави та суспільства.

На думку Л. Г. Удовики, у перехідні епохи цінності набувають особливого значення, а різні варіанти їх ієрархії визначають декілька ймовірнісних напрямів стратегічного розвитку суспільства і держави. Перш ніж вони втіляться в нових структурах, знайдуть своє закріплення й забезпечення відбувається їх гостре зіткнення, боротьба інтересів і думок: політичних і правових, моральних і економічних. Коло методологічних проблем дослідження особливостей формування соціальних цінностей, загалом і правових, зокрема, в умовах глобалізації досить широке і різноманітне: як глобалізація впливає на формування цінностей? як нові цінності вплинуть на розвиток національної правової системи? як вони співвідносяться з нормами права? та ін. [7, с. 82].

Вельми показовим щодо використання цінності як категорії права є Договір про Європейський Союз, у преамбулі якого зазначається: «Отримуючи натхнення від культурної і гуманістичної спадщини Європи, на основі якої сформувалися універсальні цінності – невідемні та невідчужені права людської особистості, свобода, демократія, рівність та правова держава» [8]. Також у ст. 2 цього договору зазначається: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави та дотримання прав людини, що включає осіб, які належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів в межах суспільства, що характеризується плюралізмом,

недискримінації, терпимістю, справедливістю, солідарністю та рівністю жінок і чоловіків» [8]. В цьому юридичному документі знайшла відображення комунікативна парадигма світоглядної реальності та уявлення про можливості встановлення спільних цінностей тільки на основі взаємної згоди, себто в комунікації. Також знаходить відображення ідея про те, що існують універсальні для всіх країн Європейського Союзу, а отже і європейських націй, цінностей. Окрім того, важливим є те, що на основі природно-правового світогляду, правом закріплюється в якості універсальної цінності природні права людини. В основу права Європейського Союзу покладені ті цінності, що були сформульовані в межах європейського світогляду протягом століть і отримують в цьому документі своє найвище закріплення.

Закріплення категорій аксіологічного підходу в законодавстві Європейського Союзу набуває в наш час велике значення в контексті прийняття закону України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [9]. Адже закріплення аксіологічних категорій в законодавстві Європейського Союзу робить можливим їхнє подальше втілення в сучасному українському законодавстві.

Цінністю також вважають однією з універсальних філософії, що означає у самому загальному вигляді невербальні, «атомарні» складові найбільш глибинного прошарку усієї інтенціональної структури особистості – у єдності предметів її спрямувань (аспект майбутнього), особливого переживання-володіння (аспект сучасного) і збереження свого «надбання» у сховищах серця (аспект минулого), – які констатують її внутрішній світ як «унікально-суб'єктивне буття» [10, с. 320-321].

Виходячи з досвіду розгляду цінності в межах різноманітних етапів та напрямків розвитку філософії, ми вважаємо, що цінністю є матеріальні та духовні явища, котрі є значущими для особи чи суспільства, та відображають їхнє позитивне, схвальне сприйняття в суспільній та індивідуальній свідомості на основі переднього життєвого досвіду та відповідно до сприйняття ідеї блага. Розуміння цінностей передбачає темпоральний зв'язок минуле – сучасне – майбутнє. Ми вважаємо недоцільним як витіснення цінності за межі життєвого досвіду, так і зведення цінностей винятково до засобу задоволення потреб. Адже саме життєвий досвід визначає сприйняття того чи іншого явища як цінності, при цьому таке розуміння не завжди визначається потребами людини, воно має більш глибинні підвалини в свідомості людини та з усвідомленням ідеї блага.

Ціннісні властивості права можна представити у двох основних різновидах: базові (первинні, сутнісні, природні) та функціональні

(вторинні, змістовні, інструментальні) [11, с. 78]. Відповідно до перших, право може бути представлене цінністю культури, великим здобутком людства. Згідно із другими, аксіологічна сутність права є опосередкованою, виражається у тому, що воно виступає інструментом, засобом утвердження або захисту цінностей.

Цінність вважають характеристикою оцінювання, а оцінка є процесом, що вказує на наявність чи відсутність цінностей [12, с. 452]. В юридичних дослідженнях оцінці можуть підлягати як право в цілому, так і окремі правові явища. Зокрема, в межах філософії права позитивне право завжди повинно підлягати оцінці з точки зору його відповідності до права природного, тих цінностей, що є атрибутами права.

Найбільш близьким до оцінки є ціннісне ставлення. Вона найбільш чітко проявляється у судженнях, що рефлексують позицію суб'єкта у його виборі життєвих пріоритетів та переваг, і особливо у плануванні своєї діяльності. У цьому випадку суб'єкт ніби говорить собі: «Це мені потрібно», «Це мені необхідно», «Це мені буде корисним» та ін. При цьому ціннісна позиція не обов'язково потребує свого втілення у судженнях, а також вона не завжди критично осмислюється суб'єктом [12, с. 10]. Однак це не виключає певної підсвідомої ціннісної наповненості людської діяльності, яка пронизує як минулі вчинки, так і майбутню цільову спрямованість, надає теперішньому оціночного змісту вибору певних дій чи бездіяльності.

В сучасному правовому контексті ціннісні орієнтації завжди присутні в сприйнятті права та окремих правових явищ, вони безпосередньої відображаються в методології дослідження права. При цьому, на справедливу думку Ю. Ю. Ветютнева, «ціннісні орієнтації наочно виявляють себе в процесі прийняття та обґрунтування юридичних рішень. ...будь-яке свідоме рішення в області права являє собою акт вибору, то перевага, що надається тому чи іншому варіанту, вказує на певну систему цінностей» [13, с. 80].

Російський дослідник В. Г. Графський вважає, що цінність права визначається тим, що воно складається з певних цінностей. Ціннісний вимір права повинен враховувати усю багатоманітність внутрішнього змісту права, що втілюється у його нормах, принципах, інститутах, фікціях, символах і т. д. [11, с. 78]. За висловом А. А. Мережко, в основі права завжди знаходяться певні цінності, на підставі яких здійснюється тлумачення й застосування права. Право саме також є соціальною цінністю. Разом з тим, воно співіснує з іншими цінностями, які шукають свого виразу у праві [14, с. 162]. Видається, що до правових цінностей слід віднести, передусім права людини, а також верховенство права, соціальну та правову державу, справедливий та неупереджений суд.

Як зазначає О. О. Бандура, для права найвищою цінністю є збереження суспільства та життя кожного її члена, причому значення останнього постійно посилюється [15, с. 14]. Інше питання, що підсилення значення кожного члена суспільства повинне співвідноситися із збереженням суспільства таким чином, щоб існував баланс індивідуальних та суспільних інтересів. Розкриваючи співвіднесеність цінності та права О. Ф. Скакун вважає: «Правові цінності, цінності самого права (справедливість, права людини, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, законність та ін.) слід відрізнити від цінностей у праві, тобто тих цінностей, що досягаються і забезпечуються за допомогою права (свобода)» [16, с. 264]. Поважаючи думку дослідниці, слід зазначити, що є не зовсім зрозумілим критерій, на якій підставі якого вона вважає справедливість правовою цінністю, а свободу відносить до цінностей у праві.

Система категорій аксіологічного підходу є системою понять і категорій, що сформовані загальною аксіологією та аксіологією права й використовуються для розкриття ціннісної сутності права. Правовими цінностями є ті цінності, що забезпечуються правом, наприклад, права людини, законність, правова держава, правопорядок та ін. Вони відрізняються від цінностей права, що є його ціннісною сутністю, атрибутами, без яких феномен права перетворюється на свою протилежність. Такими цінностями права більшістю дослідників визнаються свобода, рівність і справедливість. Водночас, ми вважаємо, що може існувати різноманітність соціокультурних інтерпретацій наведених цінностей. Допоміжними категоріями, що застосовуються аксіологічним підходом до права, слід вважати ті, котрі залежать від різновиду підходу.

Література:

1. Сумарокова Л. М. Основи логіки : навч. посіб. – 2-е вид., перероб. й доп. / Л. М. Сумарокова. – О. : Юрид. л-ра, 2003. – 240 с.
2. Вусатюк О. А. Категории / О. А. Вусатюк // Философский словарь. – К. : А. С. К., 2006. – С. 392.
3. Философия социальных и гуманитарных наук / под общ. ред. проф. С. А. Лебедева. – 2-е изд. испр. и доп. – М. : Академический Проект, 2008. – 733 с.
4. Філософія: Світ людини. Курс лекцій : навч. посіб. / [В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін.] – К. : Либідь, 2003. – С. 121 – 138.
5. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № № 40-44. – Ст. 356.

7. Удовика Л. Г. Формування правових цінностей в умовах глобалізації / Л. Г. Удовика // Актуальні проблеми держави і права: збірник науко. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2009. – Вип. 45. – С. 81 – 86.
8. Договір о Європейском Союзі / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/index_en.htm – (станом на 01.12.2011).
9. Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» // Офіційний вісник України. – 2002. – № 50. – С. 8. – Ст. 2233.
10. Ратников В. С. Понятие постмодернистской ситуации и ее эпистемологические особенности / В. С. Ратников // Постмодерн: переоцінка цінностей : зб. наук. пр. – Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2001. – С. 72-80.
11. Графский В. Г. Традиции и обновление в праве: ценностное измерение перемен / В. Г. Графский // Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление. – М., 1996. – С. 78-89.
12. Кравец А. С. Смысл и ценности / Кравец А. С. // Вестник Московского университета. – 2007. – Серия 7: «Философия». – № 6. – С. 3-27.
13. Ветютнев Ю. Ю. Сравнительный подход в исследовании правовых ценностей / Ю. Ю. Ветютнев // Порівняльно-правові дослідження. – 2008. – № 1. – С. 88 – 91.
14. Мережко А. А. Юридична герменевтика и методология права / А. А. Мережко // Проблемы философии права. – 2003. – Т. 1. – С. 159-162.
15. Бандура О. О. Єдність цінностей та істини в праві: монографія / О. О. Бандура. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. – 200 с.
16. Скаун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник / О. Ф. Скаун. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.

УДК 340.11

Некига С. Н., НУ «ОЮА»

КОМПРОМИСС В ПРАВЕ И ПРАВОВОЙ КОМПРОМИСС

У статті визначено поняття правового компромісу, компромісу у праві. Проведений аналіз компромісу як пріоритетного напрямлення розвитку у сфері юриспруденції. Автором окреслені характерні вимоги використання компромісу та границі допустимості.

В статье определено понятия правового компромисса, компромисса в праве. Проведен анализ компромисса как приоритетного направления развития в сфере юриспруденции. Автором очерчены характерные требования применения компромисса и границы допустимости.